

Οι Σοφιστές και η διδασκαλία τους

Το Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τράπεζας εξέδωσε το βιβλίο του W.K.C. Guthrie - Οι Σοφιστές, σε μετάφραση Δαμιανού Τσεκουράκη (σελ. 544).

Συγγραφέας του εξάτομου έργου «Ιστορία της ελληνικής φιλοσοφίας» ο W.K. Guthrie, επιμελήθηκε ο ίδιος το διαχωρισμό του τρίτου τόμου σε δύο μέρη με αντίστοιχους τίτλους «Ο κόσμος των Σοφιστών» και «Σωκράτης» κι έτσι με ελάχιστες αλλαγές στο πρωτότυπο κυκλοφόρησαν ως αυτοτελείς εκδόσεις.

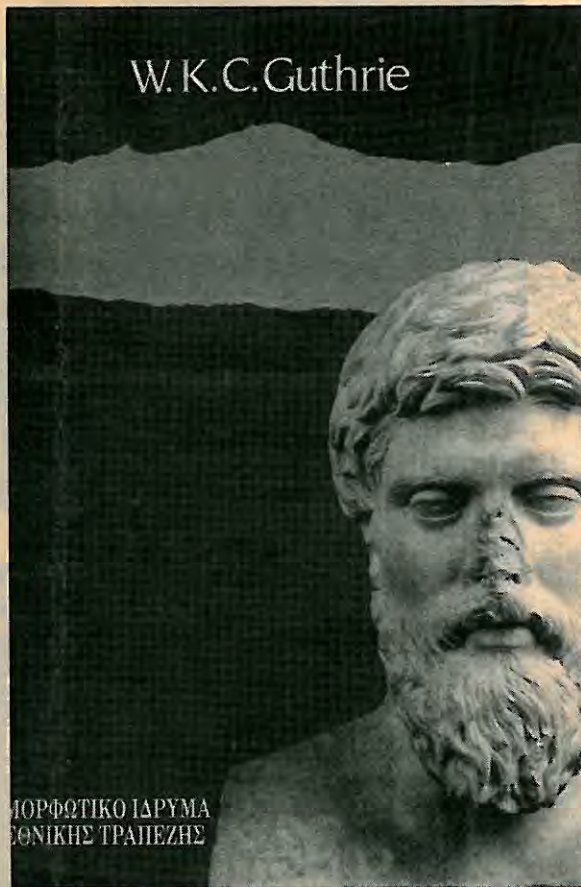
Οι Σοφιστές και η διδασκαλία τους. Μετά τους Προσωκρατικούς φιλοσόφους η φιλοσοφία παύει να ασχολείται με τα φυσικά φαινόμενα (αν η γη είναι στρογγυλή ή επίπεδη, την προέλευση και την ύλη των άστρων...) και αρχίζει να ασχολείται με θέματα που είναι και σήμερα τόσο άξια μελέτης όσο ήταν και την πρώτη φορά που τέθηκαν από τους Σοφιστές. Η λέξη «σοφιστής» είναι ουσιαστικό παράγωγο από ρήμα και δηλώνει το πρόσωπο που ενεργεί. Ο σοφιστής γράφει ή διδάσκει επειδή έχει να μεταδώσει μια ειδική δεξιότητα ή γνώση. Η σοφία του είναι πρακτική, είτε στον τομέα της συμπεριφοράς και της πολιτικής, είτε στις πρακτικές τέχνες. Η λέξη «σοφιστής» στην παλιότερη γνώση περιπτώση που απαντά είναι σε μια ωδή του Πινδαρόου και είναι σαφές πως εκεί σημαίνει ποιητής. Στον 5ο αιώνα όμως η λέξη άρχισε να χρησιμοποιείται για πεζογράφους σε αντίθεση με τους ποιητές, καθώς η διδακτική λειτουργία επιτελούνταν όλο και περισσότερο με τον πεζό λόγο.

Ως σχετικά πρόσφατα η επικρατέστερη άποψη ήταν η άποψη του Πλάτωνα, πως οι Σοφιστές ήταν ρηχοί, επιβλαβείς και, στη χειρότερη περίπτωση, συνειδητοί απατεώνες, άνθρωποι που ασκούσαν τη σοφιστεία με τη σύγχρονη σημασία αυτού του όρου. Από τη δεκαετία του '30 όμως και μετά παρατηρήθηκε μια

ισχυρή κίνηση να αποκατασταθούν οι Σοφιστές και οι όμοιοί τους ως υπέρμαχοι της προόδου και ως οι πρώτοι διαφωτιστές. Όποια και αν είναι η άποψη για τη σοφιστική κίνηση, σήμερα όλοι συμφωνούν ότι καμιά πνευματική κίνηση δεν μπορεί να συγκριθεί με αυτήν ως προς τη μονιμότητα των αποτελεσμάτων της και ως προς το ότι τα προβλήματα του έθεσαν οι Σοφιστές δεν έπαψαν ποτέ να είναι επικαίρα στην ιστορία της δυτικής σκέψης ως τις μέρες μας.

Ο εμπειρισμός και ο σκεπτικισμός των Σοφιστών είναι δυνατόν να κατανοηθούν καλύτερα σε αντιπαραβολή με τον πιο μεγάλο τους αντίπαλο, τον ιδεαλισμό του Πλάτωνα. Αυτό όμως θέτει αμέσως ένα πρόβλημα για τη μελέτη της σκέψης τους. Σχετικά με τους Σοφιστές βρισκόμαστε στην ίδια θέση όπως και με τους Προσωκρατικούς: ανασυνθέτουμε τις ιδέες ανθρώπων, τα γραπτά των οποίων, στο μεγαλύτερο μέρος τους δεν υπάρχουν πια, ενώ η πιο πλούσια πηγή πληροφοριών είναι ο ίδιος ο Πλάτωνας, ο φιλοσοφικός τους αντίπαλος. Ταυτόχρονα η δραματική δεξιότητά του με την οποία παρουσιάζει αυτός τις προσωπικότητες και τις συζητήσεις τους και τη μεγάλη γοητεία των λογοτεχνικών του έργων (που σπάνια, ίσως και ποτέ, δεν την έφτασε άλλος φιλόσοφος) αφήνουν μια σχεδόν ανεξίτηλη εντύπωση στο μυαλό μας. Ο αιώνας μας υπήρξε μάρτυρας μιας ιδιαίτερα σφοδρής διένεξης σχετικά με το αν είναι αμερόληπτος ή όχι στα όσα λέει ο Πλάτωνας και με την αξία του καθενός από τους δύο τρόπους θεώρησης του κόσμου.

Οι Σοφιστές γράφουν ή διδάσκουν, επειδή έχουν να μεταδώσουν μια ειδική δεξιότητα, τη γνώση. Η σοφία τους είναι πρακτική, είτε στον τομέα της συμπεριφοράς και της πολιτικής, είτε στις πολιτικές τέχνες. Κοινό στοιχείο μεταξύ τους στην άσκηση του επαγγέλματος και στη δι-

δασκαλία τους ήταν η ρητορική ή η τέχνη του λόγου. Το να είναι κανείς καλός ομιλητής στην Αθήνα στα μέσα του 5ου αιώνα ήταν το μέσο για την απόκτηση πολιτικής δύναμης. Οι Σοφιστές ασκούσαν τη ρητορική τέχνη, τη διδασκαν προσωπικά και την εξέθεταν σε γραπτά εγχειρίδια που κάλυπταν τόσο τη ρητορική επιχειρηματολογία όσο και τη σωστή χρήση της γλώσσας. Καθώς δεν υπήρχαν πανεπιστήμια ή σχολές για την εκπαίδευση των ενηλίκων, το κενό αναπληρώνονταν, με το αζημίωτο φυσικά, από ανθρώπους όπως ο Πρωταγόρας, που καυχόταν για τον τίτλο «σοφιστής» και διατυμπάνιζε με υπερηφάνια την ικανότητά του να διδάσκει τους νέους «πώς να φροντίζουν με επιτυχία τις προσωπικές τους υποθέσεις, ώστε να μπορούν με τον καλύτερο τρόπο να διοικούν τα

του οικου τους, καθώς επίσης και τις δημόσιες υποθέσεις, έτσι ώστε να αποκτήσουν πραγματική δύναμη στην πολιτεία, τόσο ως ρήτορες όσο και ως άνθρωποι της πράξης». Οι Σοφιστές ήταν χωριστά αμοιβάται, στην πραγματικότητα αντίπαλοι, που ανταγωνίζονταν για την εύνοια του κοινού. Γι' αυτό δεν μπορεί να τους ονομάσει κανείς σχολή αλλά μια ιδιαίτερη τάξη ανθρώπων που διδασκαν τους νέους και έκαναν δημόσιες επιδείξεις ευγλωττίας, με σκοπό να εισπράξουν χρήματα. Οι ίδιοι όμως διατείνονται πως συνέχισαν την προηγούμενη παιδευτική παράδοση των ποιητών. Για πολλούς σύγχρονους μελετητές οι ιδέες των Σοφιστών ήταν σύμπλωμα παρακμής και η στάση του αθηναϊκού κοινού και των φιλοσόφων ήταν αμφιταλαντευόμενη αντανάκλωντας τη

μεταβατική κατάσταση της κοινωνικής και πνευματικής ζωής της Αθήνας.

Ο συγγραφέας του βιβλίου διεξοδικά ασχολείται με το όλο πρόβλημα των Σοφιστών, αυτών των αμοιβόμενων δασκάλων, που ισχυρίζονταν ότι διδασκαν την αρετή αδιαφορώντας για όσους υποστήριζαν πως η αρετή είναι κάτι που δεν μπορεί να μεταδοθεί με τη διδασκαλία. Γίνεται προσπάθεια να είναι όσο το δυνατόν πιο αντικειμενικός απέναντι στο φαινόμενο «Σοφιστές», επισημαίνοντας το σημαντικό ρόλο που έπαιξαν οι θεωρίες τους στη ζύμωση των πνευματικών ιδεών της εποχής τους αλλά και στη μετέπειτα εξέλιξη τους. Πολλά φλέγοντα θέματα της εποχής του Σωκράτη αναλυτικά εξετάζονται στα κεφάλαια του βιβλίου όπως: η θέση των νόμων και των θηϊκών αρχών, η θεωρία για την πρόοδο των ανθρώπων από την αγριότητα στον πολιτισμό, που αντικατέστησε την άλλη του εκφυλισμού τους από μια περασμένη χρυσή εποχή, η ιδέα της κοινωνικής συνθήκης, οι υποκειμενικές θεωρίες της γνώσης, ο αθεϊσμός και ο αγνωστικισμός, ο ηδονισμός και ο ωφελισμός, η ενότητα της ανθρωπότητας, η δουλεία και η ισότητα, η φύση της αρετής, η σπουδαιότητα της ρητορικής, η σπουδή της γλώσσας... Ακόμα σε ξεχωριστά κεφάλαια παρέχονται πληροφορίες για τη ζωή και τη διδασκαλία των κυριότερων Σοφιστών (Πρωταγόρας, Γοργίας, Πρόδικος, Ιππίας, Αντιφών, Θρασύμαχος, Κριτίας, Αντισθένης, Αλκιδάμας, Λυκόφρων...) και γίνεται μια εκτενής αναφορά στην τάξη αυτή των ανθρώπων που συνήθως αναφέρονται ως οι κυριότεροι απόστολοι του νέου ανθρωπισμού και ορθολογισμού. Ακόμα αναλύεται ο όρος σοφιστής και παρέχονται πληροφορίες για όλους αυτούς που ασχολήθηκαν μ' αυτά τα θέματα, τα οποία από τότε και στο εξής δεν έπαψαν να απασχολούν όλους τους σκεπτόμενους ανθρώπους.